

Nr 24.

Utlåtande i anledning av väckt motion om dyrtidstillägg åt vissa livräsentetagare, som varit anställda hos tobaksimportörer.

I en inom andra kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 58, vilken behandlats av andra lagutskottet, har herr *von Friesen* hemställt, »att riksdagen måtte bevilja ett lämpligt avvägt dyrtidstillägg — förslagsvis tio procent — å livräntan till de förutvarande inom tobaksgrosimporten anställda personer, vilka den 1 juli 1949 fyllt 56 år».

Beträffande de skäl, som anförts till stöd för detta yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

På begäran av utskottet har yttrande över motionen avgivits av styrelsen för Aktiebolaget Svenska tobaksmonopolet.

Enligt *kungl. förordningen den 11 juni 1943 (nr 347) om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror* skall under vissa förutsättningar ersättning i form av *livränta* utgå till de tidigare enskilda tobaksimportörerna och deras anställda.

I 9 § stadgas sålunda, att *grossimportör*, som bedrivit sin rörelse sedan den 1 januari 1937 och som personligen handhaft den omedelbara ledningen av rörelsen, äger erhålla ersättning för förlorad näringsverksamhet i form av livränta. Till grund för beräkningen därav skall läggas den beräknade årslön till affärsledaren, som den s. k. tobakskommissionen, vilken tillsatts bland annat för bestämmandet av sådan ersättning, varom här är fråga, efter jämförelse med företag av liknande omfattning prövar skäligt fastställa, dock högst 10 000 kronor. Livränta skall till den, som under minst 20 år bedrivit importverksamhet, utgå med sex tiondelar av sålunda fastställd ledarlön samt till den, som icke uppnått 20 verksamhetsår, med ett i förhållande till verksamhetstidens längd nedsatt belopp.

Hos tobaksimportör stadigvarande *anställd* person, som till följd av importmonopolets införande mist sin anställning, äger, jämlikt 11 §, erhålla ersättning under följande villkor, nämligen

a) att han vid monopolets ikraftträdande var svensk medborgare samt uppnått 21 års ålder,

b) att hans inkomst av arbete under de fem närmaste kalenderåren före monopolets ikraftträdande uteslutande eller till väsentlig del härflutit av anställning hos tobaksimportör, samt

c) att han icke erhållit och icke kunnat erhålla likvärdig anställning i statens tjänst eller hos monopolets utövare. — Ersättningen skall till den, som vid importmonopolets ikraftträdande uppnått minst 45 års ålder, utgå i

form av livränta och till övriga anställda i form av inkomstersättning. Livräntan respektive inkomstersättningen är fastställd på grundval av ersättningstagarens medelårsinkomst, varmed förstås medeltalet av den vederbörligen styrkta årsinkomst, som åtnjutits i den mistade anställningen åren 1938 och 1939, dock att, därest sagda medeltal överstiger 10 000 kronor, överskjutande belopp icke medräknats. Livränta skall till den, som under minst 20 år innehaft anställning hos tobaksimportör, utgå med sex tiondelar av medelårsinkomsten samt till den, som icke uppnått 20 anställningsår, med ett i förhållande till anställningstidens längd nedsatt belopp. Om ersättningstagare på grund av sin anställning beretts pension, skall livräntan minskas med pensionens belopp.

Enligt 13 § äger *tobaksagent*, varmed förstås envar, som yrkesmässigt för utländsk fabrikants räkning verkat för avsättning inom riket av importerade tobaksvaror och som bedrivit sin verksamhet sedan den 1 januari 1937 och i medeltal för de mellan den 31 december 1934 och den 1 januari 1940 fallande verksamhetsåren genom agenturen erhållit minst en tiondel av sin hela inkomst av förvärvsverksamhet, uppbära livränta, om han vid importmonopolets ikraftträdande nedlagt sin verksamhet som tobaksagent. Till grund för beräkningen av livräntan skall läggas medelårsinkomsten av tobaksagenturen under de verksamhetsår, som nyss nämnts, dock att, därest medelårsinkomsten överstiger 10 000 kronor, överskjutande belopp ej medräknas. Livräntan skall till den, som under minst 20 år bedrivit verksamhet som tobaksagent, utgå med sex tiondelar av den sålunda fastställda medelårsinkomsten samt till den, som icke uppnått 20 verksamhetsår, med ett i förhållande till verksamhetstidens längd nedsatt belopp.

Bestämmandet av de ersättningar, som enligt förordningen skola utgå, anförtroddes åt en för riket gemensam kommission (tobakskommissionen, jfr ovan) med viss i förordningen angiven sammansättning. Kommissionens verksamhet har numera upphört.

Förordningen trädde i kraft den 1 juli 1943 (SFS nr 427/1943).

Den 22 juni 1943 träffades mellan svenska staten, å ena, samt Tobaksmonopolet, å andra sidan, ett avtal, varigenom Tobaksmonopolet bl. a. förband sig att till de inom tobaksbranschen sysselsatta personer, som avses i förordningen, utgiva de ersättningar, som fastställts av kommissionen.

Motiven till de nu berörda ersättningsreglerna återfinnas främst i det *betänkande rörande reglering av import- och detaljhandeln med tobaksvaror* (SOU 1940: 34), som den 16 december 1940 avgavs av tillkallade sakkunniga (*1938 års tobakshandelsutredning*). Utredningsmännen ha i ersättningsfrågan uttalat bland annat följande:

Vad de inom tobaksimporten anställda angår, synes en särskild omständighet böra tillbörligt beaktas. Av såväl arbetsgivare som anställda inom branschen har gjorts gällande, att importnäringens svårigheter nödvändiggjort en mycket låg lönestandard för importörernas personal. Vid verkställda undersökningar ha vi ansett detta påstående vinna bekräftelse.

Till stöd för detta uttalande kan exempelvis anföras, att genomsnittslönen till de hos grossisterna anställda manliga kontoristerna år 1938 synes ha ut-

gjort allenast $\frac{2}{3}$ av medelinkomsten samma år för motsvarande personalgrupp hos monopolbolaget. Hos grossisterna anställda kassörskor ha uppburit föga mer än hälften (56 procent) av medelinkomsten för samma kategori av bolagets personal. Vid bedömandet av dessa siffror bör märkas, att avsevärt större del av grossisternas personal än av bolagets har sin verksamhet förlagd till den högsta dyrorten (Stockholm).

Vidare kan nämnas, att manlig lagerpersonal hos grossistfirmor i Stockholm år 1938 i genomsnitt uppnådde en lön av allenast 2 422 kronor.

Efter överbägande av nu berörda förhållanden ha vi funnit oss böra föreslå, att ersättningen till äldre personal gives formen av livränta och att anställda i yngre åldersklasser erhålla engångsbelopp. Den ålder, som minst skall hava uppnåtts för att livränta skall utgå, ha vi icke ansett oss kunna sätta lägre än till 50 år. Engångsersättning skulle sålunda utgå till personer med en ålder av 49 år eller därunder.

Såsom villkor för erhållande av ersättning synes böra uppställas, att ersättningstagarens inkomst av arbete under de fyra kalenderåren närmast före monolets ikraftträdande uteslutande eller till väsentlig del härflutit av anställning inom tobaksimporten.

Med hänsyn till vad nyss anförts rörande de anställdas i allmänhet anmärkningsvärt låga lönenivå, finna vi ersättningarna böra tillmätas efter jämförelsevis generösa grunder, då risk eljest i åtskilliga fall synes föreligga att existensminimum underskrides. Vi finna anledning särskilt understrika, att några direkta jämförelser med gängse grunder för pensionering icke böra kunna anställas. Det synes oss nämligen vara en klar principiell skillnad på det fall, att en person vid fastställd avgångsålder, eller på grund av sjukdom dessförinnan, pensioneras enligt de med anställningen förbundna pensionsvillkoren eller därmed jämförliga grunder, och det fall, att staten förbjuder en förut lovlig näring och därmed på en gång berövar en hel kår dess levebröd.

Vad de närmare reglerna för ersättningarnas beräkning angår, föreslå vi, att *livränta* bestämmas efter medeltalet av inkomsten under år 1938 och 1939, dock att, om medelårsinkomsten överstiger 10 000 kronor, överskjutande belopp ej medräknas. Under förutsättning av minst 20 *anställningsår* skulle livränta utgå med *sjuttiofem procent* av medelårsinkomsten. För personer med mindre än 20 anställningsår skulle livränta utgå med ett i förhållande till anställningstidens längd reducerat belopp.

Alternativt föreslogo utredningsmännen, att lägsta åldern för erhållande av livränta sänktes till 45 år.

Ur betänkandet må här vidare återgivas följande av utredningsmännen gjorda uttalande:

I detta sammanhang torde även böra framhållas, att vi — här som på andra punkter — funnit oss böra bedöma det föreliggande spörsmålet så som det framstår under normala förhållanden. Därest frågan om ett inlösningsförfarande nu icke vunnit aktualitet på grund av denna utredning, vilken ju igångsatts före stormaktskrigets utbrott, hade importörerna måhända till följd av importsvårigheterna sett sig nödsakade att efterhand avskeda åtminstone större delen av sin personal, liksom deras egna utsikter till inkomst av rörelsen undan för undan minskats. Huruvida och i vad mån dessa omständigheter böra beaktas vid inlösningsförfarandet är en fråga, till vilken vi icke ansett oss böra taga ställning.

På grundval av betänkandet utarbetades inom finansdepartementet förslag till lag angående statsmonopol å tillverkning och import av tobaksva-

ror ävensom till förordning om vissa ersättningar vid införandet av statsmonopol å importen av tobaksvaror. Förslagen framlades för riksdagen genom Kungl. Maj:ts den 9 april 1943 dagtecknade proposition nr 200.

Föredragande departementschefen, statsrådet Wigforss, anförde däri följande, som här är av intresse.

För egen del finner jag de av utredningsmännen anförda skälen för ett statsingripande så vägande, att den sedan lång tid tillbaka aktuella frågan icke längre bör undanskjutas. Vid detta ståndpunktstagande har jag särskilt fäst avseende vid de sakkunnigas uppgift, att engrosimportens vinstmarginal av olika skäl undan för undan uttunnats, vilket bland annat haft till följd, att lönestandarderna för importörernas personal genomsnittligt nedpressats till en anmärkningsvärt låg nivå. Härigenom har en reglering av tobaksimporten obestriddligen i viss mån kommit att framstå som en social angelägenhet.

Vad angår ersättningen till importörernas personal finner jag icke anledning frånga de sakkunnigas förslag, att medeltalet av inkomster under åren 1938 och 1939 tages till utgångspunkt. Härav följer, att såsom villkor för erhållande av ersättning måste gälla, att vederbörande innehaft anställning hos tobaksimportör sedan den 1 januari 1938, mot vilken regel med hänsyn till omständigheterna i förevarande fall intet torde vara att erinra.

I likhet med utredningsmännen finner jag starka skäl tala för användande av ersättningsformen *livränta* i största möjliga utsträckning och föreslår för egen del 45 års ålder såsom nedre gräns för erhållande av livränta. Vad angår livräntans storlek anser jag mig icke kunna ifrågasätta högre belopp än 60 procent av medelårsinkomsten.

Propositionen behandlades av *sammansatt bevillnings- och första lagutskott*, vilket i sitt utlåtande nr 2 till 1943 års riksdag fann de föreslagna ersättningsreglerna i stort sett väl tillgodose ersättningstagarnas berättigade intressen. Utskottet, vars utlåtande godkändes av riksdagen, gjorde ej heller någon erinran mot lydelsen av de bestämmelser, varom nu är fråga.

År 1946 gjordes till chefen för finansdepartementet en framställning om dyrtidstillägg å de livräntor, som utgingo till vissa förutvarande inom tobaksgrosimporten anställda personer, nämligen dem, som den 1 juli 1943 uppnått 50 års ålder. I framställningen, vilken var undertecknad av ombudsmannen H. J. Lindberg, tidigare ledamot av den kommission, som ovan omtalats, anfördes bl. a. följande:

I 1938 års tobakshandelsutredning föreslogs, att livräntan till inom branschen anställda personer skulle utgå med tre fjärdedelar (= 75 %) av vederbörandes medelårsinkomst från åren 1938 och 1939, vilken livränta statsmakterna dock senare sänkte till 60 procent av samma medelårsinkomst.

Häremot är emellertid inte så mycket att invända som desto mer mot den omständigheten, att något indextillägg ej förordnats att av 1943 års ersättningskommission inräknas i livräntorna, vilka alltså rätt och slätt uträknades på vederbörandes medelårsinkomster från åren 1938 och 1939. Som dessa därtill, i synnerhet för de äldre personerna, i regel voro anmärkningsvärt låga, blevo följaktligen deras livräntor oproportionerligt små.

Såsom ledamot i 1943 års kommission för bestämmande av ersättning åt tobaksimportörer m. fl. hörde jag också därinom det allmänna omdömet

om de utdömda ersättningarna uttalas, att den s. k. inkomstersättningen, till personer i åldern 35 t. o. m. 44 år, tillmätts efter betydligt högre och generösare grunder än livränteersättningen, särskilt till de äldre personerna.

Då härtill kommer, att kronans värde sedan åren 1938 och 1939 nedgått cirka 33 procent, ha dessa förut knappa livräntor följaktligen nu minskats med cirka en tredjedel av sina beräknade grundvärden, varför det nu skulle erfordras ett cirka 50 procents dyrtidstillägg för att återställa dem i 1939 års värde.

Framställningen utmynnade i en begäran, att ett med hänsyn till berörda förhållanden lämpligt avvägt dyrtidstillägg måtte tillerkännas ovannämnda personer.

Statskontoret avstyrkte, under åberopande av vad styrelsen för Tobaksmonopolet i avgivet yttrande anfört, bifall till den gjorda framställningen. I nämnda yttrande hade styrelsen, med hänsyn till att statsmakterna så sent som i juli 1943 fastställt grunderna för bestämmandet av ifrågavarande livräntor och levnadskostnadsindex sedan dess icke undergått någon väsentlig förändring, icke funnit bärande skäl föreligga för beviljande av dyrtidskompensation å dessa livräntor. — Framställningen lämnades utan bifall.

Styrelsen för Tobaksmonopolet har i sitt i anledning av motionen avgivna yttrande anfört bland annat följande:

I herr von Friesens motion anföres, att socialstyrelsens levnadskostnadsindex under tiden mars 1943—juni 1949 stigit med 17 enheter. Detta avser synbarligen den indexserie med 1935 som basår, som inkluderar direkta skatter och sociala förmåner. Går man åter på den »rensade» indexserien blir stegringen 13 enheter, d. v. s. från 153 till 166, vilket innebär en stegring av levnadskostnaderna med icke fullt 8,5 %. Jämför man dyrtidskompensationen enligt ramavtalet, utgjorde densamma i juli 1943 20,7 % och för närvarande 25,7 %, alltså en stegring med 5 enheter.

Med hänsyn till anförda omständigheter finner styrelsen tveksamt, huruvida tillräckliga skäl föreligga för beviljande av dyrtidskompensation å ifrågavarande livräntor.

Därest det emellertid skulle anses, att dyrtidskompensation skall utgå, bör den enligt styrelsens mening bestämmas till högst 5 % samt tillerkännas *samtliga* livräntetagare.

Med styrelsens förklaring här ovan att, därest dyrtidskompensation skall utgå, sådan bör tillerkännas samtliga livräntetagare, har styrelsen avsett, enligt vad utskottet inhämtat, samtliga de hos tobaksimportörer *anställda*, som beviljats livräntor.

Utskottet. Såsom av den ovan lämnade redogörelsen framgår åligger det Tobaksmonopolet att på grund av det mellan staten och monolet den 22 juni 1943 träffade avtalet utgiva de ersättningar, som enligt förordningen den 11 juni 1943 utgå till bl. a. dem, vilka tidigare innehåft anställning hos tobaksimportör. Därest dyrtidstillägg skulle tillerkännas de personer inom denna grupp, vilka uppbära livränta, bör lämpligen även gäldandet av dessa åvila monolet. För en sådan ordning erfordras emellertid, att monolet, som uppenbarligen ej utan vidare är skyldigt att svara för tilläggen, särskilt åtager sig att erlagga också dessa.

Vid bedömandet av frågan huruvida dyrtidstillägg bör utgå å de livräsentor, som åtnjutas av tobaksimportörernas förutvarande personal, är främst att märka tobakshandelsutredningens här ovan återgivna uttalande, enligt vilket utredningen funnit, att livräsentorna bort tillmätas efter jämförelsevis generösa grunder. Ehuru livräsentorna sedermera i propositionen nedsatts att utgå med lägre belopp än vad utredningen föreslagit, liksom å andra sidan åldern för erhållande av livränta sänkts från 50 till 45 år, fann sammansatta bevillnings- och första lagutskottet, som utlät sig över propositionen, att livräsentetagens berättigade intressen blivit väl tillgodosedda genom de föreslagna ersättningsreglerna, ett uttalande, som måste ses mot bakgrunden av den nödställda belågenhet, vari förevarande yrkesgrupp vid tiden för importmonopolets införande befann sig. Föredragande departementschefens ovan anmärkta uttalande, att regleringen av tobaksimporten obestriddligen i viss mån kommit att framstå såsom en social angelägenhet, torde också utgöra ett vittnesbörd om att statsmakterna genom de gällande ersättningsreglerna velat tillförsäkra den berörda personalen nödiga existensvillkor. Av förarbetena till förordningen framgår ej annat än att de fastställda livräsentorna skola vara definitiva. Endast inträdet av förhållanden, som i väsentlig grad äro ägnade att rubba värdet av livräsentorna, torde böra föranleda till en jämkning av dessa.

Den skiftning av det ekonomiska läget, som skett från tiden för importmonopolets införande till 1949, framgår av de statistiska uppgifter, som återfinnas i motionen och monopolets till utskottet avgivna yttrande. Dessa utvisa, att levnadskostnaderna under nämnda tid undergått en viss stegring. Härigenom ha livräsentorna otvivelaktigt i motsvarande mån förlorat i värde, men utskottet anser sig med hänsyn till det anförda icke kunna i förevarande sammanhang tillstyrka, att åtgärder vidtagas för att tillförsäkra nu ifrågakvarande kategori livräsentetagare dyrtidstillägg. Utskottet förutsätter emellertid, att Kungl. Maj:t har sin uppmärksamhet riktad på spörsmålet och, om så kan anses påkallat, överväger möjligheterna att med monopolet träffa överenskommelse rörande en höjning av ersättningsnivån för de personer, varom här är fråga.

På grund av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motion, II: 58, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 16 mars 1950.

På andra lagutskottets vägnar:

DAVID NORMAN.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Norman, Forslund, Sten, Hallagård, Wistrand, Nils Elowsson, Bengtson och Weiland;

från andra kammaren: herr Hellbacken, fru Sandström, herrar Nilsson i Göteborg, Carlsson i Bakeröd, Wiklund i Stockholm, Odhe, Svensson i Göteborg och fröken Wetterström.
